

Over een drietal branden binnen onze gemeente....

(Artikelen zijn gepubliceerd in de jaarboekjes van 1985 t/m 1987 van heemkundekring Nistelvorst)

In een serie van 3 afleveringen wil ik in het jaarboekje van heemkundekring Nistelvorst trachten een beeld te geven van een drietal branden binnen onze gemeente Nistelrode in het begin van de negentiende en twintigste eeuw. Het zal u zeker enig inzicht geven over ondermeer:

- De diverse wijzen van hulpverlening en de daarin opgetreden verschillen in ca. 100 jaar tijd
- De schamele bezittingen welke de gedupeerden door het alom verwoestende vuur werden ontnomen en welke waarden deze toen vertegenwoordigden
- De vaak tijdrovende manier van berichtgeving cq. nieuwsgaring
- De middelen van bestaan der gedupeerden
- De steeds veranderende schrijfwijze (mens-mensch; zover – zoover; etc.)

Het eerste artikel betreft het proces-verbaal over een brand in 1822, genomen uit het gemeentelijk archief van de gemeente Nistelrode waarbij 2 boerenwoningen verloren gingen.

In het jaar eenduizendachthonderd twee en twintig, den elfden der maand maart 's voormiddags ten half negen ure, komt mijne dochter met verbazing uit de kerk, mij ondergetekende schout der gemeente nistelrode, kanton Oss Prv. Noord-Brabant melden, dat er brand was ontstaan in de wijk Klynwijk. Ik deed dadelijk de in zulke gevallen noodklok luiden, en ogenblikkelijk kwamen er eene grote menigte van mannen en vrouwen toegesnel. Ik begaf mij in aller eijl naar de plaats van den brand. Daar komende bevond ik, dat het huis niet in de wijk Klynwijk maar in de wijk den Dijk was, dat de woning van Tomas Tomassen in de asschen lag en dat den brand was overgegaan in de woning van Dirk Hendrik Bevers, staand 300 rhijnlandsche voeten van de gemelden T. Tomassen, regt onder den wind, die sterk uit het zuidwesten woei. Ik en alle onze present zijnde ingezetenen waren in duizende benauwdheden voor het huis van Jacob Adriaan Nelissen staande juist 30 rhijnlandsche voeten oostwaarts van het huis van Dirk Hendrik Bevers. Dat doch gelukkig behouden is. Dus 2 boerenwoningen zijn totaal verbrand. Ik kan niet genoeg zeggen, Mijnheer de Gouverneur, hoeveel kloekheid onze ingezetenen in het redden van de huizinge van Jacob Adriaan Nelissen hebben te weeggebracht, dat des te belangrijker was, dat door het reddden van dat huis waarschijnlijk nog 2 andere, die in eene streek stonden, gered bleven. Viermaal had laatst gemeld huis vuur gevat en ieder reis wierd het door de op strooien dak zittende menschen uitgedoofd, Cornelis Dirk van den Akker en Geert Lindert Bevers zijn door hunne stouthed de eenigste, die een weinig door het vuur zijn benadeeld, den eerstgenoemden aan zijn voorhoofd en de laatste aan zijne handen. Hoe ongelukkig zulks voor deze menschen is, die weliswaar hare eigene hadden met maar zeer weinig landerijen, moesten zij toch van hare handenarbeid leven, daar ze nu meestal van beroofd zijn, kan ieder menschenvriend beseffen. Volgens opgaaf is den brand ontstaan door het met strooi drogen van garen, dat op een weefgetouw stond. Den zoon van Tomas Tomassen was in eene kleine kamer onder een strooien dak bezig met drogen. Hij vreesde dat het garen vuur hadde gevat; hij wierp zijn strooi onvoorzigtig tegen de vloer in het denkbeeld, dat er geen vuur meer wa. De wind neemt het strooi op, het vliegt door een klein venster buiten uit en ogenblikkelijk staat het huis in vollen vlam en uithoofden van den sterken wind was het blusschen onmogelijk. Ik heb tegen die manier van garen drogen altijd sterk gewerkt en ofschoon ik in het denkbeeld was, dat zulks niet meer plaats hadt, is nu het tegendeel bewezen. Dus kan er mijne dunkens geene te sterke maatregel daartegen genomen worden, die ik eerdaags zal publiek maken en met goedkeuring van u hoog Edelgestrengen ten stipsten zal ten uitvoer brengen.

Volgens nauwkeurig onderzoek bedraagt den door dezen brand veroorzaakten schade als volgt:

I.	Bij Tomas Tomassen	
	5 zakken rogge	f 25,00
	2,5 zakken boekweit	f 12,00
	4 zakken haver	f 6,00
	6 vaten peulvruchten	f 6,00
	4000 pond hooi	f 20,00
	5000 pond strooi	f 20,00
	brandhout en turf	f 30,00
	3 koper ketels	f 20,00
	2 weefgetouwen met toebehoren	f 30,00
	3 bedden met toebehoren	f 45,00
	1 kleerkast	f 15,00
	mans- en vrouwekleederen	f 35,00
	spek en vet	f 15,00
	stoelen en tafels	f 15,00
	20 pond vlasssegaren	f 10,00
	verdere kleinigheden, gerekend op	f 50,00
	het huis begroot op	f 800,00
	Te samen	f 1154,00
II.	Bij Dirk Hendrik Bevers	
	een halve zak boekweit	f 2,00
	4 zakken aardappelen	f 6,00
	erwten en boonen	f 2,00
	ingemaakt moes	f 3,00
	vet en brood	f 2,00
	aan mubilaire goederen	f 40,00
	1500 pond hooij	f 10,00
	4000 pond strooi	f 20,00
	300 bossen hout en verdere	
	brandstoffen	f 15,00
	een weefgetouw met toebehoren	f 40,00
	aan garen en linnen	f 20,00
	het huis begroot op	f 600,00
	Te samen	f 760,00

Opgemaakt binnen Nistelrode Dag, Maart en Jaar als boven
De schout voornoemd.

Litteratuur: G.A. Nistelrode Processen-verbaal 1821-1831 Burgemeester (44)

Als tweede verslag in de trilogie binnen de gemeente Nistelrode gaan we naar Vorstenbosch waar in 1822 vier boerwoningen afbrandden en dientengevolge minimaal 24 personen dakloos werden. Hoewel Vorstenbosch vandaag de dag dichterbij Nistelrode schijnt te liggen dan zo'n 165 jaar terug – men ging toen te voet -, doet het goed te merken dat in sociaal opzicht men op burenhulp kan rekenen. Waar haal je vandaag de dag nog ruim 40 mensen vandaan om toezicht te blijven houden bij vier afgebrande boerderijen? Al met al wordt een goed toezicht verkregen in de rijkdom, de waarde der goederen toen en de middelen van bestaan.

Proces-Verbaal nr. 8

Het jaar eenduizend achthonderd twee en twintig, den tweeden der maand november, 's namiddags drie uren, komt Peter Boschmans kleermaker, wonende bij Oss, komende van Veghel over Vorstenbosch mij ondergetekende Schout der gemeente Nistelrode, kanton Oss, Provincie Noord-Brabant melden; dat op te Vorstenbosch / zijnde, een uithoek van Nistelrode, een groot uur zuidwaarts onze gemeente gelegen / op het ogenblik vier boere woningen, totaal waren afgebrandt.

Ik spoede mij, om bij den brand present te wezen; en om vier uren namiddag kwam ik bij de afgebrandte woningen; daar komende, vond ik den brigadier en twee marechaussee's gestationeerd te Erp, en naast alle ingezetenen van Vorstenbosch present, twee uren later was de geheele brigade van Erp present, die allen met mij tot des Avonds elf uren aldaar verbleven waren, en om dat er bij den brand nog goed toezicht vereischt wurde, ordonneerde ik veertig menschen, om gedurende gevaar, aldaar present te blijven, en om aan de brigade te Oss behoorlijk rapport te maken, was den brigadier van Erp zoo goed twee van zijn manschappen aldaar te laten, tot zoo lang, die van Oss daar waren, die op het eerste rapport dadelijk kwamen toegesneld, en hare plicht ook in orde volbragt hebben.

Gisteren, zondag den derden november ben ik vergezeld met den heere brigadier van Oss, zoo na mogelijk de schade gaan opnemen, en heb bevonden dat die menschen bij den brand verloren hebben als volgt:

1. Diliaana Donkers, weduwe Adriaan Verkuilen, eigenaresse met vijf kinderen, waarvan den oudsten den ouderdom van negen jaar bereikt heeft, heeft verloren.

een huis, schuur en stal gewaarderd	fl. 1000
62 vimmen ¹ ongedorste rog	fl. 197
5 zakken boekweit	fl. 20
12 vat lijnzaad	fl. 16
14 vimmen erwten en bonen	fl. 21
10 vimmen haver	fl. 35
Hoog- en laagkar	fl. 70
Ploeg, eegd en paardentuig	fl. 25
20.000 pond hooi	fl. 160
2 kisten en 2 kasten	fl. 30
3 koperen ketels, stoelen en tafels	fl. 30
Twee bedden met toebehoren	fl. 45

¹ Een vim is 100 bossen + 4 toe

Zakhorloge 2 paar	
Zilveren gespes	fl. 20
Mans en vrouwskleederen, te samen	fl. 40
125 kilo vlas en 200 raapkoeken	fl. 40
2 spinnewielen	fl. 6
1 karnton, 3 tobben kool- en boonton, baktroog, potten, sigt en seis(j)ens, vaten, schup en rieken en ander boerengereedschap	fl. 60
Turf en brandhout	fl. 120
2 kalveren en 1 varken	fl. 30
Tin en aardewerk	fl. 20
Vet en spek	fl. 10
Totaal	fl. 1965

2. Andries van den Elzen, bouwman te Uden.

Eigenaar van het huis gewaardeerd fl. 700

a) Willem van de Leygraaf, huurder van voornoemd huis, met 4 kinderen, waarvan de oudste 15 jaren oud is heeft verloren

1 veren bed met toebehoren waardig	fl. 35
1000 pond regt strooi " "	fl. 6
1000 pond hooi " "	fl. 8
50 vaten aardappelen " "	fl. 12
6 bijen stokken " "	fl. 24
1 kist stoelen, tafels, ens. Tesamen	fl. 20
Mans en vrouwskleederen	fl. 40
turf en brandhout	fl. 30
16 vat rog en boekweit	fl. 14
Totaal	fl. 189

b) Jan van der Heyden, huurder van voorgemeld achterhuis heeft verloren

96 vimmen ongedorste rog fl. 352
brandhout fl. 15

Totaal fl. 367

3. Hendrik Kerkhof, eigenaar met 5 kinderen waarvan het oudste 9 jaren oud is, heeft verloren

een huis, schuur en stal waardig	fl. 1000
50 vimmen ongedorste rog	fl. 192
7½ vimmen boekweit	fl. 30
3 vat lijnzaad	fl. 4,50
16 vimmen haver	fl. 48
16 vaten erwten en bonen	fl. 24
20.000 pond hooi	fl. 160
3 kisten en 2 kasten	fl. 17

koper, tin en ijzerwerk	fl. 42
3 bedden met hun toebehoren	fl. 60
1 huishorlogie	fl. 16
mans en vrouwskleederen van den baas	
vrouw, 5 kinderen, knegt en meid tesamen	fl. 130
120 pond vlas	fl. 22
4 spinnewielen	fl. 12
karnton, melktob, schuppen en rieken	
en andere bouwgereedschappen	fl. 50
turf en brandhout	fl. 120
2 varkens	fl. 30
Totaal	fl. 1957,50

4) Johannes Bouwmans, landbouwer wonende te Dinther eigenaar heeft verloren een huis, schuur en stal waardig	fl. 1300
a) Willem van Gestel, huurder van voormeld huis met 2 kinderen, waarvan de oudste 12 jaren heeft bereikt, heeft verloren	
30 vimmen rog ongedorst	fl. 98
2 zakken boekweit	fl. 8
twee vat lijnzaad	fl. 3
twee vimmen haver	fl. 6
twee vaten erwten en bonen	fl. 3
een zak zaat	fl. 12
15.000 pond hooi	fl. 120
1000 pond strooi	fl. 6
25 pond vlas	fl. 6
zigt en zeisjen	fl. 6
turf en brandhout	fl. 40
een varken	fl. 10
eenge koorn manden en vatwerk op zolder	fl. 10
Van Willem van Gestel	fl. 1328

Totaal generaal fl. 6808,50

Wij hebben met de meeste activiteit vernomen naar de oorzaak van dien brand, maar wij kunnen geen reden opgeven wijl de Wed. Verkuilen, hune knegts en meiden allen eenstemmig verklaren, dat ze des middags aan tafel zittende, een gedruis in het agterhuis hoorden, gelijkende op eenen wind, en toen zij kwamen zien, hun geheelen agterhuis in vollen vlam stond, zonder meer reden ervan te kunnen geven.

Aldus opgemaakt binnen Nistelrode, den vierden november 1822.

De schout van Nistelrode
L. v.d. Heyden

Bron: GA 47 Nistelrode

De grote brand van 1915

Hoewel het alweer ruim 70 jaar geleden is zal menigeen (en met name de oudere generatie onder ons) zich nog wel iets weten te herinneren over de grote brand in 1915. Toch is het goed even stil te staan bij wat ons dorp toen overkwam, hoe de hulp op gang kwam en dat alles te plaatsen in de huidige gejaagde tijd waarin men vaak zijn burens niet meer kent. Dit artikel is tevens het slot van een serie van drie artikelen over branden in de negentiende en twintigste eeuw.

Een grooten ramp

“ Over 1915 valt gewag te maken van een grooten ramp, die de gemeente, met name het gehucht Kleinwijk heeft getroffen op 7 juli. Op gemelden datum brandden door onbekende oorzaak (hoewel wordt vermoed, dat gloeiende vonken uit een juist passeerenden tram den brand hebben veroorzaakt) des namiddags om 4 uur af bij een hevigen wind en groote droogte achtereenvolgens niet minder dan 7 boerenwoningen en 2 arbeiderswoningen. Hierdoor kwamen niet minder dan 54 personen dakloos, terwijl lage verzekeringen bij den N.C.boerenbond voor een deel de schade dekten (slechts levend vee en wat waardeloze inboedel werd gered) “ aldus burgemeester Van de Ven in zijn jaarverslag over 1915 onder de opgaven der gedurende het jaar voorgevallen branden en rampen die opmerking verdienen.

9 gezinnen dakloos

Door de brand werden 9 gezinnen dakloos. Uit de bewaard gebleven bescheiden valt bij benadering de gezinssamenstelling op te maken:

1. Leonardus van de Laar woont met oom en zuster
2. Antonius van Grinsven woont met zwager en 4 kinderen, het oudste 10 jaren
3. Petrus R.zoon van der Heyden heeft 8 kinderen, het oudste 10 jaren
4. Corneli van Dijk woont met zwager, heeft 8 kinderen
5. Frans van Grinsven woont met zijn vrouw
6. Antonius van Tilburg
7. Piet J.zoon van der Heyden heeft 8 kinderen, de oudste moet in het leger, dan volgt 15 jaren
8. Piet School heeft 3 zonen thuis
9. Jacobus Voets heeft een zoon van 12 jaar

Hoe de hulpactie op gang kwam...

Het spreekt vanzelf dat zulk een grote ramp in ons dorp algemene deelneming wekte. Vooral door het toedoen van burgemeester Van de Ven kwam snel de hulpverlening op gang. Hij vervaardigde de nodige bekendmakingen uit:

“ De Burgemeester van Nistelrode maakt beleefd bekend en verzoekt een ieder uit de gemeente om de ramp die 9 gezinnen getroffen heeft zooveel mogelijk te helpen verlichten en begint bij deze om ieder gezin der gemeente uit te noodigen om te beginnen op morgen maandag te komen met een scherpe hiep om steenen klaar te maken. Er kunnen niet te veel menschen komen en zullen we dus twee dagen daarvoor nemen dus maandag voormiddag Donzel Dijk Kleinwijk en Weyen dinsdag den geheelen dag voor of namiddag Hoogstraat Delst Menzel en Loo ”.

Ook maakte hij bekend dat de Commissie tot leeniging van nood bij onvoorziene Rampen en Ongelukken besloten had in de gemeente een collecte te houden welke bestond uit een geldige bijdrage of het afzonderen van boomen welke dienstig konden zijn bij het opbouwen van de negen

afgebrande huizen. Verder nodigde hij een ieder uit die in het bezit was van kanada boomen welke minder geschikt zouden zijn voor klomphout deze te verkoop te stellen voor matigen prijs aan de afgebranden.

Middels " het gebooi " herhaalde hij zijn oproepen om steenen klaar te gaan maken en bracht hij dank aan de milde gevers voor de ongelukkige afgebrande gezinnen. "De Collecte zal deze week worden voortgezet en beveelt deze met warmte aan. Zoo ooit dan is thans hulp noodig en wordt met alle grond verwacht dat vooral de gegoede ingezetenen een vorstelijke gift zullen schenken.

Verder verzond de burgemeester onmiddellijk een drietal aanvragen naar Den Haag om geldelijken steun. Deze steun werd spoedig ontvangen:

Hare Majesteit de Koningin schonk fl. 300,--

Hare Majesteit de Koningin Moeder gaf een gift van fl. 200,-- en

Z.K.H. den Prins der Nederlanden gaf fl. 100,--.

Ook werd correspondentie gevoerd met het Nederlandsch Steuncomite Den Haag, het Hoofdcomite Roode Kruisvereniging, Stoomtram, Boerenbond, nabuurgemeenten en bedrijven (Hartog, Swanenberg en firma Jurgens).

Er werd onderhandeld met het "Oranje kruis" te Amsterdam, welke bereid bleek voor haar rekening een oproep om steun te plaatsen in alle grote bladen van Nederland. Op deze oproep kwam zelfs ruim fl. 1500,-- aan geldelijke bijdragen binnen terwijl het zelf ook nog eens uit eigen middelen ca. fl. 1000,-- schonk. De plaatselijke afdeling van het " Roode Kruis " belastte zich met collecten te houden te Nistelrode en Vorstenbosch. Dit bracht nog eens zo'n fl. 450,-- op.

De uiteindelijke verdeling der gelden...

Uit een zeer nauwkeurig bijgehouden boekhouding met de secretaris-penningmeester van het plaatselijk steuncomité Dhr. H.Chr. Borgmans blijkt dat fl. 3594,66 aan inkomsten werd verkregen.

De uitgaven waren als volgt:

Bureau- en administratiekosten, postzegels etc.	fl. 2,14
Vracht voor ramen en kozijnen aan J. Langens	fl. 10,--
Reiskosten aan M. van de Broek	fl. 13,50
Advertentiekosten Oranje Kruis	fl. 687,07
Reiskosten (Mijnlieff en Blauboer) Oranje Kruis	fl. 12,40
Uitgekeerde gelden aan de slachtoffers	fl. 2869,55
Totaal	fl. 3594,66

De verdeling over de getroffen en van den brand was als volgt:

1. Leonardus van de Laar	fl. 300,--
2. Antonius van Grinsven	fl. 600,--
3. Petrus R.zoon van der Heyden	fl. 500,--
4. Cornelis L.zoon van Dijk	fl. 300,--
5. Francis van Grinsven	fl. 25,--
6. Antonius van Tilburg werd niets uitgekeerd daar hij vroeger onderstand had afgewezen	
7. Petrus Joh.zoon van der Heyden	fl. 600,--
8. Piet School	fl. 94,55

Vanwege het armbestuur zouden nog pogingen gedaan worden om hem een zekere som onder

hypothek op een door hem te bouwen huisje te
verstrekken.

9. Jacobus Voets	fl. 450,--
Totaal	fl. 2869,55

Opmerking: De fl. 25,-- aan Frans van Grinsven was bestemd voor de aankoop van de noodzakelijke huismeubelen. Ook de overige toekenningen bestonden uit geld en goederen; zo werd voor de aankoop van kalk, hout en stenen (Baardwijk Eindhoven) geld uitgegeven wat in de uitkering was begrepen. Zijdelings valt op te maken dat de getroffen en slechts laag verzekerd waren doch dat met de hulpactie nagenoeg de helft van de geleden schade kon worden gedekt.